

מאמר יא' – עניין זכות אבות

הקושיא

א. לכאורה אם יש זכות אבות נמצא שהוא מבטל את הבחירה

זכות אבות בא לאחר הבחירה

איתא בגמרא (שבת נה.) שאמר הקב"ה למלאך גבריאל קודם חורבן ירושלים שירשום בת' של דיו על מצחם של צדיקים ות' של דם על מצחם של רשעים. בטעם הדבר איתא בגמרא בכמה אופנים, דעת שמואל הוא שת' מורה שתמה זכות אבות, ודעת רבי יוחנן שת' מורה שתחון זכות אבות. וכשיטתו מבואר גם במדרש (ויקרא רבה סוף פרשה לו) אמר רב אחא לעולם זכות אבות קיימת.

בתוס' שם מבואר שתי דעות בביאור דברי הגמרא, דעת ר"ת ששניהם חולקים, אמנם מוסיף ר"ת שגם לפי שמואל שתמה זכות אבות, מ"מ ברית אבות לא תמה. ודעת ר"י שאין כאן מחלוקת, ושמואל איירי ברשעים ורבי יוחנן על צדיקים.

לפי דברי ר"י יש לומר שזכות אבות בא לאחר הבחירה, דהיינו לאחר שהוא בוחר להיות צדיק, זכות אבות פועל להגין עליו ולהשפיע עליו.

זכות אבות מסייע לבחירה

מדברי בעל הסולם (מתן תורה – מאמר הערבות אות יט) נראה שזכות אבות היא הפועלת לסייע לבחירה, שבעל הסולם מבאר שם שטעם הבחירה של נעשה ונשמע של אבותינו הגיע על ידי זכות האבות שהשפיע על הבנים עי"ש.

דברי בעל הסולם צריכים ביאור, משום שבפשטות אין אנו רואים שזכות אבות מסייע לבחירה, שהרי אנשים רבים אינם עומדים בניסיון, וזכות אבות היכן היא.

אלא המעיין היטב במאמר האמור יראה שעניין הבחירה מוגדר כשיש שני דברים המוגדרים כשונים זה אל זה, ותפקיד האדם להכריע ביניהם באיזה דרך ישכון. אמנם אם יש דרך אחת שהיא מושכת את האדם, ואין לאדם משיכה לצד השני אין זה נקרא בחירה כלל, שהרי אין לו שום צד ומשיכה אלא לכיוון אחד.

ולכך יש לומר שלולי זכות אבות היה בחירת האדם נמשך לצד אחד, ולא היה הבחירה שוה בשוה, ונמצא שאין מקום לבחירה כלל. זכות אבות פועלת על זיכוך מסוים שיהא הטוב והרע שקולים באופן שווה, שאז באה עבודת האדם לברר ולהכריע בין שתי דברים שווים באיזה צד הוא בוחר.

אמנם מובן בוודאי שגם לאחר זכות אבות עבודת האדם לא תמה, ואדרבה יגיעה עצומה מוטלת על האדם לבחור באהבת ה', ולוותר על אהבה העצמית, שזו עיקר נקודת הבחירה בין הטוב ורע כידוע.

התפילה היא הבחירה

עוד יש לתמוה, לפי שיטת שמואל שתמה זכות אבות, משמע שהיא היתה לאחר חטא ישראל, מובן שכל עוד לא חטאו זכות אבות היה מגין, ולכאורה מובן שאז לא היה בחירה.

אלא יש לומר שעניין זכות אבות הוא חלק הפועל לסייע בתפילה, שהאדם מתפלל לה' ומבקש סיוע בזכות אבות, ובזמן החורבן לא היו יכולים לבקש זכות אבות, משום שתמה זכות אבות.

וזה עצם הבחירה ביד האדם "להתפלל" שזכות אבות יסייע בידו¹.

¹ בפשטות כוונת רבינו שהבחירה הוא לעורר חיסרון, שהתפילה הוא החיסרון, אבל המילוי הוא חלק הנעשה בזכות אבות, ושם באמת אין בחירה.